

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
„КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ”

Наукова студія
на тему:

Загальна характеристика цивільно-правових проблем регулювання іноземних інвестицій в Україні

Виконав: Гук Андрій Русланович

Київ – 2005 р.

План

Розділ 1. Межі цивільно-правового регулювання іноземних інвестицій

- 1.1. Цивільно-правовий зміст поняття „іноземні інвестиції”
- 1.2. Окреслення меж цивільно-правового регулювання іноземних інвестицій

Розділ 2. Цивільно-правовий статус інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями

- 2.1. Проблеми визначення поняття та кола іноземних інвесторів
- 2.2. Особливості цивільно-правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями

Розділ 3. Загальна цивільно-правова характеристика видів та форм здійснення іноземних інвестицій

Висновки та пропозиції

Список використаних джерел

Вступ

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну за 11 років починаючи з 1992-го (станом на 01.01.2003р. - 5,34 млрд. дол.¹) є, практично, співставним з величиною іноземних інвестицій, наприклад, у польську економіку лише за минулий рік. За підсумками за 2002р. на кожних 3 дол. вкладених іноземних інвестицій припадає 1 дол. офіційно вивезеного з України капіталу.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку України на 1 січня 2005р. становив 8353,9 млн.дол., що складає 177 доларів на одну особу.

Сума кредитів та позик, отриманих підприємствами України від прямих інвесторів, на 1 січня 2005р. склала 492,6 млн.дол. Найбільше їх надійшло з Кіпру – 114,3 млн.дол., США – 83,2 млн.дол., Німеччини – 55,6 млн.дол., Сполученого Королівства – 51,2 млн.дол. та Польщі – 36,5 млн.дол.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, включаючи позичковий капітал, на 1 січня 2005р., становив 8846,4 млн.дол.

Зовсім не дивно, що понад 80 відсотків опитаних² інвесторів вказують, що головною перешкодою в їхній роботі є недосконалість законів. Ця недосконалість значно посилюється численними підзаконними актами - інструкціями та роз'ясненнями контролюючих органів, які дуже часто спотворюють суть законів. Це викликає ще більші нарікання інвесторів. Тому для формування сприятливого інвестиційного клімату на загальнодержавному рівні слід перейти від декларування потреб країни в інвестиціях до конкретних заходів. Давно назріла потреба в принципово важливих для інвесторів законах, які посилюють захист їх прав, відкривають можливості інвестування капіталу та забезпечення його повернення. Це стосується насамперед законів "Про державну програму приватизації", "Про кредит", "Про валютне регулювання", "Про акціонерні товариства" тощо.

У даній роботі досліджуватимуться саме цивільно-правові проблеми іноземних інвестицій. Насамперед, це питання меж цивільно-правового регулювання іноземного інвестування, цивільно-правового змісту іноземних інвестицій, правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, правовий статус інвестора як суб'єкта цивільно-правових відносин, цивільно-правові договори, предметом яких є внесення іноземної інвестиції та інше. Акцент робитиметься саме на проблемах правового регулювання.

Наведені вище статистичні дані вказують на актуальність, основні завдання та мету даної роботи.

---

¹ Статистичні дані наводяться за інформацією Держкомстату України, опублікованою 17.02.2005 року на урядовому порталі - <http://www.kmu.gov.ua/>

² Дані анкетування, проведеного Інститутом реформ протягом березня-травня 2004 року. – <http://ipa.net.ua/>

Метою цієї роботи є виявлення, аналіз та пропозиції щодо вирішення проблем цивільно-правового регулювання іноземних інвестицій в національному законодавстві України. Для досягнення поставленої мети виконувались наступні завдання:

1. Ознайомлення та аналіз наявної інформації по темі;
2. Ознайомлення із законодавством іноземних країн, де є високий коефіцієнт залучення іноземних інвестицій та сприятливий інвестиційний клімат;
3. Аналіз нового Цивільного кодексу України, та інших нових актів цивільного законодавства в контексті іноземного інвестування та виявлення прогалин, проблемних питань;
4. Вивчення практики інвестування в українську економіку та практичних проблем, з якими стикаються іноземні інвестори.

На тему іноземного інвестування існує великий об'єм джерел інформації. При написанні роботи використовувались книги, монографії, статті, матеріали круглих столів, статистичні дані, дані урядового порталу в мережі Інтернет, відомості, отримані під час проходження практики, коментарі до Цивільного кодексу України, інших законодавчих актів. Серед найбільш знаних авторів та науковців, доробок яких використовувався, варто відзначити Богуславського М.М., Омельченко А.В., Коссака В.М., Богатирьова А., Пересада А.А. Однак більшу увагу до іноземних інвестицій в Україні приділяють вчені-економісти (Бажал Ю.М., Бажал Є.Р., Пересада А. А., Савчук В.П. та інші). Порівняно незначна кількість монографій та науково-популярних видань з питань іноземного інвестування написана вченими-правниками. Як правило, іноземним інвестиціям увага приділяється лише в контексті досліджень іншої правової тематики. В Україні сьогодні немає вітчизняних науково-популярних праць на тему правового середовища для бізнесу, хоча за кордоном даній тематиці приділяється значна увага.

Розділ 1. Загальна характеристика цивільно-правових проблем регулювання іноземних інвестицій в Україні

1.1. Цивільно-правовий зміст поняття „іноземні інвестиції”

В науковій літературі відносно економічної та правової природи інвестицій немає єдиної думки. В правовій та економічній літературі, в законодавчій практиці держав існує немало визначень іноземних інвестицій.

Поняття “інвестиції” було сформульовано ще французьким економістом другої половини XVIII ст. Франсуа Кене (1694 –1774). За його визначенням інвестиції – це необхідні для виробництва витрати, які визначають вартість товарів. Представлені у грошовому вираженні інвестиції розподіляються на основний й оборотний капітал і відшкодуються в ціні товару¹. У сучасній економічній теорії інвестиції трактуються в основному як набір благ, цінностей, що вкладаються у підприємницьку діяльність з метою одержання доходу (соціального ефекту у майбутньому).

Правове визначення іноземних інвестицій, яке містять енциклопедії є надто вузькими та неточними. Наприклад, в українській Юридичній енциклопедії іноземні інвестиції визначені як цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об’єкт інвестиційної діяльності з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту². Першим недоліком даного визначення є використання категорії „цінності”, яке не відбиває суть інвестицій. Крім того, визначення містить ряд категорій, зміст яких не розкрито (в т.ч., „об’єкт інвестиційної діяльності”). Більш вдалим є визначення інвестицій взагалі: інвестиції (нім. investition, лат. Investire – одягати, оточувати) – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та іншої діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект³. Але у цьому визначенні також використовують категорію „цінності”, а якщо з інвестиції не отримано прибуток, то вона вже не є інвестицією.

При визначенні правового змісту поняття „іноземні інвестиції” важливим є інститут власності. Зокрема, Г.Шварценбергер при визначенні „іноземних інвестицій” підкреслює, що термін „інвестиції” та термін „власність” повинні розглядатись як синоніми, які охоплюють усі види прав власника та інвестора⁴. А.Омельченко, визначаючи правовий зміст іноземних інвестицій наголошує, що будь-які інвестиції – це майно або майнові права, які є об’єктом права власності, інвестиціями є всі майнові цінності, які дозволені для інвестування

¹ Татаренко І.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій. Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000 – С.18.

² Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Шемшученко Ю.С. (голова редкол.) та ін. – Т.2. – К.: „Укр. енцикл.”, 1998. – С.692.

³ Там само. – С.681.

⁴ Schwarzenberg G. Foreign Investments and International Law. – L., 1969. – P.17.

відповідним міжнародним чи національним законодавством. На його думку, іноземні інвестиції як правова категорія – це юридично регламентована власність у вигляді будь-якого майна або майнових прав, які мають походження за межами приймаючої країни та дозволені для інвестування законодавством приймаючої країни чи її міжнародними договорами та вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та іншої діяльності з метою отримання прибутку та досягнення соціального ефекту¹. Однак навіть в такому великому за обсягом визначенні не враховані деякі ознаки іноземних інвестицій. Зокрема, джерело утворення майна, яке може вкладатися як іноземна інвестиція, може перебувати на території країни, що приймає інвестиції (наприклад, при реінвестуванні). Крім того, інвестиції повинні здійснюватись в певних формах, що не заборонені законом.

На думку А.Богатирьова як юридична категорія іноземні інвестиції – це іноземний капітал – власність в різних її видах та формах, які вивезені з однієї держави і вкладені в підприємства іншої².

На думку М.М.Богуславського, будь-яка інвестиція – це те, що є об'єктом права власності³. Вона може бути власністю держави (державні іноземні інвестиції), може бути власністю юридичних осіб чи громадян (приватні інвестиції). Але не слід прирівнювати поняття „іноземна власність” та поняття „іноземна інвестиція”. Вони не є тотожними, бо власність взагалі та іноземна власність, зокрема, - це більш широкі поняття, ніж поняття „інвестиції” та „іноземні інвестиції”. У власності іноземної держави знаходиться приміщення посольства, а у власності іноземного громадянина – житловий будинок, наприклад. Але ці об'єкти не можна розглядати в якості інвестицій, бо в наведених прикладах власність має інший цільовий характер (якщо будинок не використовується в цілях підприємницької діяльності чи іншої господарської діяльності). Тобто цільовий характер (підприємництво, благодійність) при визначенні поняття „іноземні інвестиції” також має істотне значення.

Отже, від звичайних внутрішніх інвестицій іноземні інвестиції відрізняються джерелом їх походження і тим, хто є їх власником (інвестором). За своїм походженням вони є іноземним капіталом. Іноземні інвестиції ввозяться в країну з іншої держави, вони вкладаються в економіку цієї країни іноземними інвесторами.

З економічної точки зору приватні іноземні інвестиції можуть поділятися на інвестиції у вигляді позик і кредитів (позичковий капітал) та на інвестиції у вигляді прямих та портфельних інвестицій (підприємницький капітал). Під прямими інвестиціями розуміється звичайне інвестування у виробничі та інші підприємства (спільні або ті, які повністю належать

---

¹ Омельченко А. Державне управління іноземними інвестиціями в Україні (організаційно-правові питання): Авторефер. дис. канд. юрид. наук. – К., 1996. – С.10-11.

² Богатырёв А. Инвестиционное право. – М.: Российское право, 1992. – С.12.

³ Богуславский М.М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. – М.: Издательство БЕК, 1996. - С.55.

нерезидентам). Під портфельними інвестиціями розуміється купівля акцій, облігацій та інших цінних паперів. Законодавство України під видами іноземних інвестицій розуміє види об'єктів, майна, які можуть виступати іноземними інвестиціями¹.

Загальне визначення інвестицій міститься в статті 1 Закону України „Про інвестиційну діяльність”. Зокрема, інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності. Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень.

Відповідно до Закону України „Про режим іноземного інвестування”, іноземні інвестиції – це цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку та досягнення соціального ефекту. А відповідно до статті 391 Господарського кодексу України іноземні інвестиції на території України можуть здійснюватись іноземними інвесторами у вигляді іноземної валюти, будь-якого рухомого та нерухомого майна, пов'язаних з ним майнових прав; інших цінностей (майна), які відповідно до закону визнаються іноземними інвестиціями. Водночас, у Господарському кодексі немає визначення іноземних інвестицій.

Вищенаведене дає змогу виділити ознаки правової категорії „іноземні інвестиції”. По-перше, це речі, майно, цінні папери, грошові кошти, результати інтелектуальної діяльності, майнові права. У зв'язку з цим видаються невдалими визначення (в тому числі й законодавче), в яких ці категорії охоплюються поняттям „цінності”. Під поняття „цінність” підпадають й ті об'єкти, які не мають відношення до іноземних інвестицій, наприклад, людина та її життя відповідно до Конституції України є найвищими соціальними цінностями тощо. Другою ознакою є вкладення інвестицій з метою отримання прибутку (доходу) чи досягнення соціального ефекту. Третя ознака – внесення інвестиції іноземним суб'єктом.

Отже, іноземні інвестиції – це майно, речі, грошові кошти, майнові права, цінні папери, об'єкти права інтелектуальної власності, вкладені їх власником –іноземним інвестором (у

---

¹ Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В.Хахулін, В.С. Щербина та ін.; За заг. ред. В.К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С.599.

передбаченому законодавством України порядку та формах) в об'єкти інвестиційної діяльності на території України з метою одержання прибутку (доходу) чи досягнення соціального ефекту.

1.2. Окреслення меж цивільно-правового регулювання іноземних інвестицій

Правове регулювання (від лат. *regulare* – спрямовувати, впорядковувати) – один із засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх впорядкування в інтересах людини, суспільства та держави¹.

Механізм правового регулювання – це взята в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правовий порядок.

Отже, цивільно-правове регулювання іноземних інвестицій – це здійснюване державою за допомогою цивільного права і сукупності цивільно-правових засобів упорядкування суспільних відносин, об'єктом яких є іноземні інвестиції, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток.

Перш ніж досліджувати проблеми цивільно-правового регулювання іноземних інвестицій важливо окреслити межі цього регулювання.

Межі правового регулювання – це сукупність суспільних відносин, яку можна і необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів. Тобто це оптимальна повнота юридичного впорядкування суспільних відносин².

Звичайно, цивільно-правове регулювання іноземних інвестицій не може виходити за межі відносин, що регулюються цивільним законодавством. Коло таких відносин окреслено в статті 1 Цивільного кодексу України. Зокрема, відповідно до ч.1 ст.1 Цивільного кодексу України цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Як зазначає Коссак В.М., до майнових відносин, які становлять предмет цивільно-правового регулювання відносяться відносини права власності та цивільного обігу³.

Тобто цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові інвестиційні відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

---

¹ Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Шемшученко Ю.С. (голова редкол.) та ін. – Т.5. – К.: „Укр. енцикл.”, 1998. – С.40.

² Там само. – Т.3. – С.611.

³ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В.М.Коссака. – К.: Істина, 2004. – С.3.

В параграфі 1.1. даної роботи встановлено, що як правова категорія, іноземні інвестиції за своїм змістом є майном, власністю, що означає наявність майнових відносин щодо цього об'єкту.

Якщо проаналізувати кодифікований акт цивільного законодавства – Цивільний кодекс України – то ми не знайдемо там жодного слова з коренем „інвест”. І лише стаття 374 Цивільного кодексу України „Суб'єкти права власності на землю” та статті 192, 524 та 533 Цивільного кодексу України про валюту зобов'язання мають кілька слів з коренем „інозем”. Тобто Цивільний кодекс України не містить спеціальних норм, які б регулювали такий об'єкт цивільних правовідносин як іноземні інвестиції.

Згідно з абзацом 1 частини 2 статті 4 Цивільного кодексу України, основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. А відповідно до абзацу 2 частини 2 статті 4 Цивільного кодексу України, актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції та Цивільного кодексу України. Оскільки Цивільний кодекс України не дає підстав для прийняття спеціальних законів з іноземного інвестування, то на сьогоднішній день не можна стверджувати, що такі закони України як Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність”, Закон України „Про режим іноземного інвестування”, Закон України „Про інвестиційну діяльність” є актами цивільного законодавства.

Загальні норми, які регулюють відносини у сфері іноземного інвестування містяться в Господарському кодексі України.

З однієї сторони, стаття 4 Господарського кодексу України закріплює, що не є предметом регулювання цього кодексу майнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України. З іншої, згідно з п.2 ст.9 Цивільного кодексу України законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання. Пункт 2 статті 4 Господарського кодексу України закріплює, що саме Господарським кодексом України і передбачені такі особливості.

Тобто, актами цивільного законодавства регулюються особисті немайнові та майнові інвестиційні відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, а актами господарського законодавства встановлюються *особливості* (тут і далі – підкреслено автором) майнових відносин *в процесі організації та здійснення господарської діяльності*.

Під господарюванням (господарською діяльністю) у Господарському кодексі України (частина 1 статті 3) розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність може

бути комерційною (тобто з метою отримання прибутку для досягнення економічних та соціальних результатів) та некомерційною (без мети отримання прибутку).

Однак з аналізу норм Господарського кодексу України, які регулюють відносини в сфері іноземних інвестицій зрозуміло, що в них встановлюються не лише особливості майнових інвестиційних відносин, а й загальні положення про іноземні інвестиції, деякі з яких виходять за межі предмету регулювання Господарського кодексу України.

Наприклад, у статті 392 Господарського кодексу України визначені форми здійснення іноземних інвестицій. Однією із форм здійснення іноземних інвестицій є створення іноземних підприємств, або придбання у власність діючих підприємств. Створення підприємства не є господарською діяльністю і не є організаційно-господарськими відносинами (під останніми в Господарському кодексі розуміються відносини, що складаються в процесі управління господарською діяльністю – частина 6 статті 3 Господарського кодексу України).

Так само не є господарською діяльністю й більшість інших форм здійснення іноземних інвестицій, які регулюються Господарським кодексом – участь в господарських організаціях, придбання майна, майнових прав тощо.

Види іноземних інвестицій, які встановлені Господарським кодексом України (стаття 391) також не повинні би міститись в цьому нормативно-правовому акті, адже рухоме та нерухоме майно, пов'язані з ним майнові права є об'єктами саме цивільних прав.

З вищенаведеного випливає, що Господарський кодекс України певною мірою виходить за межі власного предмету правового регулювання та охоплює цивільно-правові за змістом правовідносини, об'єктом яких є іноземні інвестиції.

Оскільки всі загальні положення, які регулюють відносини з приводу іноземних інвестицій (в тому числі й цивільно-правові за своїм змістом) викладені саме в Господарському кодексі України, то це означає, що спеціальні закони та підзаконні акти, що регулюють інвестиційну діяльність є спеціальними актами господарського, а не цивільного законодавства.

Таким чином, доводиться констатувати факт, що на сьогоднішній день в Україні *спеціального системного* цивільно-правового регулювання відносин в сфері іноземних інвестицій не існує. Цивільно-правове регулювання відносин з приводу іноземних інвестицій здійснюється загальними нормами Цивільного кодексу України та інших актів цивільного законодавства, наприклад, Закону України „Про господарські товариства”.

Досвід правового регулювання іноземного інвестування в закордонних країнах підводить до з'ясування певних загальних принципів¹. Потреба у спеціальному законодавстві, в тому числі й цивільному, виникає найчастіше у країнах, що розвиваються та у країнах з

---

¹ Савостенко Т.О. Удосконалення механізму регулювання інвестиційної діяльності в Україні та її регіонах: Дисерт. на зд. ступ. канд. наук (08.02.03). – Дніпропетровський регіональний інститут державного управління, 2003. – С.53.

перехідними економіками. Вони прагнуть створити пільговий інвестиційний режим та привабливий інвестиційний клімат з метою активізувати відтворювальні процеси, що забезпечило б зростання економіки держави. Це спостерігалось в Африці, де свого часу приймалися кодекси іноземних інвестицій та інші нормативно-правові акти, в Латинській Америці, де приймалися галузеві закони. Велику увагу цьому питанню приділялось законодавством Ірану, Індії, Філіппін. Більшість колишніх соціалістичних країн прийняли спеціальні законодавчі акти в сфері іноземного інвестування, які передбачали створення протягом перехідного періоду особливого правового режиму для нерезидентів. Японія в перший повоєнний рік ухвалила окремі законодавчі акти про іноземне інвестування, а згодом, у міру економічного поступу, скасувала їх. Законодавство розвинутих країн може передбачати особливі умови провадження інвестиційної та іншої господарської діяльності для нерезидентів, але вони викладені, як правило, не в спеціальних а в загальних актах.

Як правило, в країнах з розвиненою економікою, наприклад, у США, Німеччині, Великобританії, Франції, взагалі немає спеціальних законів про іноземні інвестиції¹. До іноземних відносин застосовуються загальні положення цивільного законодавства чи торговельних кодексів. Незважаючи на це, у 1999 році, наприклад, США отримали інвестицій на загальну суму 987 млрд. доларів². Однак, такий національний режим дає ефект тільки в економічно розвинених та політично стабільних країнах. А в сьогоденних українських економічних умовах національний режим залучення іноземних інвестицій, в тому числі й в галузі цивільного права, рівнозначний несприятливому інвестиційному клімату. Тобто для іноземних інвесторів потрібна не зрівнялівка, а система спеціальних заходів щодо стимулювання та захисту іноземних інвестицій³.

Для будь-якого іноземного інвестора важливим є стабільність законодавства, яке регулює його діяльність в країні, що приймає інвестиції. З іншого боку, приймаюча держава з регулятивною метою повинна залишити за собою можливість для певної гнучкості законодавства. Забезпечити баланс інтересів держави та інвестора можливо шляхом введення загальних норм про інвестиції (тобто таких норм, які б не вимагали корекції в короткостроковій перспективі), зокрема, в Цивільний кодекс України та прийняття спеціальних норм, які можна змінювати залежно від сукупності політико-економічних умов (не відмінюючи при цьому норм, які закріплені в Цивільному кодексі України).

---

¹ Богуславский М.М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. – М.: Издательство БЕК, 1996. - С.15.

² Майєр Дж., Олесневич Д. Міжнародне середовище бізнесу: Конкуренція та регулювання у глобальній економіці / Пер. з англ. – К.: Либідь, 2002. - С.214.

³ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Львів: Центр Європи, 1999. – С.19.

З огляду на все вищевказане, відсутність загальних положень про інвестиції в Цивільному кодексі України – основному акті цивільного законодавства – є явищем негативним.

Доцільним є включення до Цивільного кодексу України наступних норм, які б встановлювали загальні засади цивільно-правового регулювання відносин з приводу:

- поняття, види та форми іноземних інвестицій;
- кола іноземних інвесторів, їх цивільно-правового статусу, цивільно-правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями;
- об'єктів цивільних прав іноземних інвесторів;

На нашу думку, є два шляхи включення загальних норм про інвестиції до цивільного кодексу України. Перший – це „розкидування” загальних норм про інвестиції в главах, які регулюють конкретні інститути цивільного права (наприклад, норми про коло інвесторів та підприємства з іноземними інвестиціями можна додати до Розділу 2 Загальних положень Цивільного кодексу України шляхом включення нового Підрозділу 4 „Участь іноземних осіб у цивільних відносинах”). Другий – це введення окремої книги „Інвестиційне право”, яка б об'єднувала всі загальні норми, пов'язані з іноземними інвестиціями, які регулюються цивільним законодавством.

На нашу думку, з Господарського кодексу України слід виключити цивільно-правові за своїм змістом норми, а залишити лише ті, які безпосередньо входять до предмету регулювання Господарського кодексу (наприклад, гарантії іноземним інвесторам, державна реєстрація інвестицій, загальний правовий режим інвестицій в Україні тощо).

Таке „переміщення” норм з Господарського кодексу України до Цивільного кодексу України має не лише теоретичне підґрунтя. Наявність загальних цивільно-правових норм, що регулюють відносини щодо іноземних інвестицій означатиме поширення на них методу та принципів цивільно-правового регулювання, захисту цивільних прав та інтересів тощо. Крім того, відсутність загальних цивільно-правових норм, які б регулювали відносини в сфері іноземні інвестиції ускладнює тлумачення норм інвестиційного законодавства та вирішення колізій.

Розділ 2. Цивільно-правовий статус інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями

2.1. Проблеми визначення поняття та кола іноземних інвесторів

Визначення такої правової категорії як „іноземний інвестор” та кола осіб, які визнаються іноземними інвесторами має важливе практичне значення. В першу чергу тому, що іноземним інвесторам надаються відповідні права, пільги та гарантії.

Відповідно до статті 5 Закону України „Про інвестиційну діяльність”, суб’єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. Інвестори — суб’єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об’єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності.

В статті 390 Господарського кодексу України визначено, що іноземними інвесторами є суб’єкти, що здійснюють інвестиційну діяльність на території України з наступним їх переліком. Фактично дана норма є дублюванням аналогічного визначення у п.1 ч.1 ст.1 Закону України „Про режим іноземного інвестування” з тією різницею, що Господарський кодекс України містить незрозуміле словосполучення „інші держави” (мабуть, автори Господарського кодексу України мали на увазі „іноземні держави”).

Отже, до першої категорії іноземних інвесторів українське законодавство відносить юридичних осіб, які утворені за законодавством іншим, ніж законодавство України. Відповідно до статті 1 Закону України „Про зовнішньоекономічну діяльність”, іноземними суб’єктами господарювання є суб’єкти господарської діяльності, що мають постійне місцезнаходження або місце проживання за межами України. А постійне місцезнаходження – це місцезнаходження офіційно зареєстрованого головного органу управління (контори) суб’єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, такий критерій, як „утворені за законодавством іншим, ніж законодавство України” є невдалим. В міжнародній практиці більш поширеним є критерій, який застосовано в Законі України „Про зовнішньоекономічну діяльність” – постійне місцезнаходження іноземної юридичної особи.

Більше того, оскільки законодавством України дозволяється створення підприємства, 100% статутного капіталу якого належить іноземним інвесторам (стаття 117 Господарського кодексу України „Іноземне підприємство”), то варто вивести в площину наукової дискусії а

згодом, можливо й передбачити в законодавстві інший критерій. Зокрема, в Законі Канади „Про іноземні інвестиції” 1985 року термін „іноземний” використовується не в розумінні державної приналежності юридичної особи. До категорії „іноземні юридичні особи” за даним законом відносяться також підприємства, які перебувають під контролем іноземців¹. І навпаки, якщо підприємство створене за законодавством іншим, ніж канадське, але знаходиться під контролем канадських осіб, то таке підприємство не є іноземним. Ця проблема має важливе значення, оскільки в Україну часто інвестують іноземні підприємства за критерієм місця їх створення, засновниками яких є українські фізичні та юридичні особи. Зміна критерію дозволила б не надавати пільги іноземним інвесторам з офшорних зон, засновниками яких є резиденти України (відповідно до даних Держкомстату України, за підсумками 2004 року 12,3% всіх прямих іноземних інвестицій, а це 1035,6 млн. доларів США, надійшло в Україну з Кіпру, де часто засновники підприємств є громадяни чи юридичні особи – резиденти України).

Проте немає необхідності буквально дублювати такі положення в законодавстві України, адже це б призвело до ідентичності таких понять як „іноземний інвестор” та „підприємство з іноземними інвестиціями”. Однак, з іншого боку, у випадку, якщо підприємство створене за законодавством України та є у 100% власності іноземних осіб, то й інвестиційна діяльність такого підприємства, по суті, є вкладенням іноземного капіталу.

В Господарському кодексі України та Законі України „Про режим іноземного інвестування” безпосередньо іноземними інвесторами названо фізичних та юридичних осіб, міжнародні організації, іноземні держави. Це означає, що організації, які не мають статусу юридичних осіб (деякі благодійні організації) можуть визнаватись іноземними інвесторами лише у випадках, передбачених законом. Наприклад, пункт „б” частини 2 статті 1 Угоди між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 17 березня 1994 року визначає інвестором будь-яку організацію осіб, що не має статусу юридичної особи, проте розглядається як компанія згідно з законами договірної сторони. На наш погляд, несправедливим є позбавлення прав іноземного інвестора організацій, які не мають статусу юридичної особи, та з країною яких не укладено угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій.

В юридичній літературі висловлюється сумнів щодо доцільності включення в перелік суб’єктів іноземних інвестицій іноземних держав². Непослідовним в цьому питанні є й законодавство України. З одного боку, іноземні держави визначені як окремі іноземні інвестори, з іншого, дуже спірною є цивільно-правова правосуб’єктність держав. Зокрема, в ч.2 ст. 3 Закону України „Про зовнішньоекономічну діяльність” вказується, що іноземні держави

---

¹ Доронина Н., Семилютин Н. Правовое регулирование иностранных инвестиций в России и за рубежом. – М.: Финстатинформ, 1993. – С.12.

² Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Львів: Центр Європи, 1999. – С.45.

беручи участь у зовнішньоекономічній діяльності діють як юридичні особи. Цивільний кодекс України з однієї сторони включає до складу учасників цивільних відносин іноземних держав, а з іншої – чітко відмежовує держави як суб'єкти публічного права від осіб, в тому числі й юридичних. Цивільне законодавство України не визначає цивільну правосуб'єктність держав. Не відноситься держава і до юридичних осіб публічного права, оскільки частина 2 статті 81 Цивільного кодексу України відносить до них лише юридичних осіб, створених розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Частина 1 статті 8 Господарського кодексу України прямо вказує, що держава та її органи не є суб'єктами господарювання.

Отже, законодавцеві необхідно визначитись із цивільно-правовим статусом держав: або не визнавати держави суб'єктом цивільного права взагалі, або визнавати їх такими в особі їх органів.

2.2. Особливості цивільно-правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями.

Цивільний кодекс України не передбачає спеціальних видів чи організаційно-правових форм юридичних осіб у випадку, якщо їх співзасновником є іноземний інвестор. Особливості правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями встановлені в Господарському кодексі України, Законах України „Про інвестиційну діяльність”, „Про режим іноземного інвестування” тощо.

Відповідно до ч.3 ст.81 Цивільного кодексу України порядок утворення, організаційно-правові форми та правовий статус юридичних осіб приватного права встановлюється Цивільним кодексом України. Тобто до предмету регулювання Цивільного кодексу України входить порядок утворення, організаційно-правові форми та правовий статус всіх юридичних осіб, крім тих, які створені розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування (ч.3 ст. 81 Цивільного кодексу України).

Цивільний кодекс України виділяє такі види юридичних осіб як юридичні особи приватного та публічного права, які можуть створюватись у формі товариств, установ та в інших формах, не заборонених законом. Товариства в свою чергу поділяються на підприємницькі (господарські товариства) та непідприємницькі. Господарські товариства можуть створюватись у наступних організаційно-правових формах (ч.2 ст.113 Цивільного кодексу України): повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство.

Інформація про організаційно-правову форму юридичної особи повинна міститись в найменуванні юридичної особи (ст.90 Цивільного кодексу України). З норм Закону України „Про режим іноземного інвестування” випливає, що підприємство з іноземними інвестиціями не є організаційно-правовою формою юридичних осіб. Невизначеність щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями вносить Господарський кодекс України, який в статтях 116 та 117 називає підприємства з іноземними інвестиціями та іноземні підприємства видами підприємств, а в статті 396 – формами. В результаті, виникають проблеми при підготовці документів до державної реєстрації підприємства, 100%-м власником якого є іноземний інвестор. Зокрема, деякі підприємства у своєму зареєстрованому найменуванні використовували термін „підприємство з іноземними інвестиціями” (наприклад, Підприємство з іноземними інвестиціями „Лукойл-Україна”), а державні реєстратори ставлять вимогу при внесенні змін до статуту змінювати найменування, якщо воно знаходилось повністю у власності іноземних інвесторів.

Якщо Закон України „Про режим іноземного інвестування” (стаття 1, Розділ 4) розрізняє лише один вид підприємств за участю іноземного інвестора – підприємство з іноземними інвестиціями (підприємство будь-якої організаційно-правової форми, іноземна інвестиція в статутному фонді якого становить не менше 10%), то Господарський кодекс виділяє два види – підприємство з іноземними інвестиціями (стаття 116) та іноземне підприємство (підприємство, яке діє виключно на основі власності іноземних осіб, або яке придбане повністю іноземними особами – стаття 117 Господарського кодексу України). Законодавство України не встановлює окремих умов та порядку створення, організації та діяльності іноземних підприємств. Отже, на іноземні підприємства поширюються всі норми, що стосуються підприємств з іноземними інвестиціями, оскільки згідно з Законом України „Про режим іноземного інвестування” термін „підприємство з іноземними інвестиціями” стосується і підприємств з стовідсотковою іноземною участю. Тобто, виділення такого виду підприємств як „іноземні підприємства” не було необхідним, оскільки спеціальних вимог щодо таких підприємств Господарським кодексом не встановлено.

З вищесказаного випливає, що підприємство з іноземними інвестиціями – це один з видів підприємств, які можуть створюватись у будь-яких організаційно-правових формах. Зокрема, іноземний інвестор може бути одним із учасників підприємства, щодо якого не встановлено обов’язкової вимоги про створення статутного капіталу (наприклад, приватне підприємство). У цьому випадку критерій віднесення підприємства до підприємства з іноземними інвестиціями не спрацьовує.

У країнах з розвиненою економікою, як правило, не існує особливих норм і правил для підприємств з іноземними інвестиціями. Це питання регулюється загальними нормами

цивільного та торговельного законодавства, а також законами про іноземні інвестиції та антитрестовським законодавством. У деяких країнах Азії, Африки та Східної Європи питання створення та функціонування підприємств з іноземними інвестиціями регулюються спеціальними законами про підприємства з участю іноземного капіталу. Наприклад, у Польщі діє Статут 1991 року „Про товариства з іноземною часткою”¹.

З аналізу чинного законодавства України зрозуміло, що спеціальне законодавство встановлює специфіку підприємств з іноземними інвестиціями, їх особливості.

Найважливішим питанням у цьому контексті є момент виникнення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями та іноземних підприємств.

Відповідно до ч.4 ст.91 Цивільного кодексу України цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Ця норма сформульована імперативно та не передбачає винятків. Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації (частина 4 статті 87 Цивільного кодексу України). Отже моментом виникнення цивільної правосуб'єктності юридичної особи відповідно до Цивільного кодексу України є її державна реєстрація.

Однак, специфіка правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями є в тому, що на них поширюються певні вимоги, пільги та гарантії на підставі того, що в їхньому статутному капіталі є іноземні інвестиції. Тому у абз.2 п.3 ч.1 ст.1 Закону України „Про режим іноземного інвестування” передбачено, що підприємство набирає статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс. При цьому, в законодавстві України не встановлюються строки зарахування іноземної інвестиції на баланс, а також частку іноземної інвестиції, яка повинна бути внесена на момент створення підприємства.

Отже, однієї лише державної реєстрації підприємства недостатньо для виникнення у нього статусу підприємства з іноземними інвестиціями.

У Цивільному кодексі України не враховано особливостей відомостей, які мають вноситись в установчі документи підприємств з іноземними інвестиціями. Наприклад, це відомості про державну приналежність інвесторів, про строки та порядок внесення іноземної інвестиції тощо.

Для приймаючої іноземні інвестиції країни важливо, щоб інвестиція, особливо пряма, була реально внесена. Один із способів забезпечення реальності інвестицій – встановлення мінімального розміру статутного капіталу підприємства та вимоги про внесення певної частини внеску на момент державної реєстрації підприємства.

Відповідно до абз.2 ч.1 ст. 144 та абз.2 ч.1 ст.155 Цивільного кодексу України розмір статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства не

---

¹ Богуславский М.М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. – М.: Издательство БЕК, 1996. - С.15.

може бути меншим за розмір, встановлений законом. В Законі України „Про господарські товариства” мінімальний розмір статутного капіталу, який встановлений для товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств визначається в мінімальних заробітних платах (наприклад, для акціонерних товариств – 1250 мінімальних заробітних плат), виходячи із ставки мінімальної заробітної плати на момент створення товариства (статті 24 та 52 Закону України „Про господарські товариства”).

Перша проблема, яка пов’язана із встановленням мінімального розміру статутного капіталу для підприємств з іноземними інвестиціями – це вибір одиниці розрахунку цього розміру.

Як відзначає М.М.Богуславський¹, проблемою є те, що в багатьох державах з перехідною економікою мінімальні суми, які були встановлені для визначення умов реєстрації, надання певних пільг та привілеїв для підприємств з іноземними інвестиціями, були визначені в національній валюті. В деяких державах в якості розрахункової одиниці був прийнятий долар США, щоб забезпечити більш стійкий підхід, необхідну стабільність цього критерію, яка мало залежить від рівня інфляції та зміни валютного курсу, в інших були внесені зміни до законодавства.

В нормативно-правових актах, які приймаються в Україні останнім часом, як правило, для встановлення різних законодавчих мінімальних сум як розрахункова одиниця використовується Євро (наприклад, при визначенні критеріїв, передбачених у статті 24 Закону України „Про захист економічної конкуренції”).

Отже, щоб адаптувати законодавство відповідно до специфіки підприємств з іноземними інвестиціями слід змінити розрахункову одиницю для визначення мінімального розміру статутного капіталу з мінімальної заробітної плати на Євро.

Іншою проблемою є те, що мінімальний розмір статутного капіталу встановлений не для всіх організаційно-правових форм юридичних осіб. А відповідно до чинного законодавства підприємства з іноземними інвестиціями та іноземні підприємства можуть бути створені у будь-якій організаційно-правовій формі, не забороненій законодавством. Тобто можливою є ситуація, коли, наприклад, приватне підприємство, набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями, а реально інвестицій в статутний капітал не внесено чи статутний капітал не сформовано взагалі. Крім того, підприємства, щодо яких не встановлено вимог про статутний капітал можуть використовуватись для спрощення процедур оформлення введеної інвестиції.

На нашу думку до підприємств з іноземними інвестиціями як виду слід встановити спеціальні вимоги до статутного капіталу. По-перше, обов’язковість формування статутного капіталу для таких підприємств, незалежно від їх організаційно-правової форми. По-друге,

---

¹ Богуславский М.М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. – М.: Издательство БЕК, 1996. - С.37.

наявність для всіх підприємств з іноземними інвестиціями мінімального розміру статутного капіталу, який виражений в Євро та є більшим від аналогічних розмірів для вітчизняних підприємств.

Іноземні інвестиції в підприємство не обов'язково повинні здійснюватись у формі внеску до статутного капіталу. Наприклад, іноземний інвестор може володіти часткою в статутному капіталі підприємства, яка є меншою за 10%, але надати позику цьому підприємству на значну суму на умовах цільового використання з отриманням відповідного прибутку. Такий інвестор може також передати підприємству, учасником (акціонером) якого він є майно, наприклад, у користування. Такі дії іноземного інвестора є здійсненням інвестицій, однак не в статутний капітал підприємства. Іноземні інвестиції у вигляді майна чи грошових коштів зараховуватимуться на баланс. При цьому, за умови, що частка іноземного інвестора у статутному капіталі не перевищуватиме 10%, таке підприємство не буде визнаватись підприємством з іноземними інвестиціями. З огляду на це, доцільно ввести додатковий критерій для віднесення підприємств до підприємств з іноземними інвестиціями. Наприклад, якщо іноземна інвестиція, яка зарахована баланс підприємства становить не менше 10% активів підприємства.

Особливості правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями повинні також враховуватись й в регулюванні корпоративного управління. Наприклад, чинний Закон України „Про господарські товариства” (стаття 43) закріплює, що загальні збори проводяться на території України, за винятком випадків, коли на день проведення загальних зборів 100%-ми акцій володіють іноземні інвестори. Аналогічна редакція даної норми пропонується в законопроекті „Про акціонерні товариства”. Для іноземних інвесторів таке обмеження є важливим порушенням їх прав. На нашу думку, питання місця проведення загальних зборів слід залишити на вирішення у статуті товариства.

Розділ 3. Загальна цивільно-правова характеристика видів та форм здійснення іноземних інвестицій

Види та форми здійснення іноземних інвестицій в Україні визначаються у Господарському кодексі України, Законі України „Про інвестиційну діяльність”, Законі України „Про режим іноземного інвестування”.

Під видами іноземних інвестицій чинне законодавство України розуміє види майнових цінностей, які можуть виступати іноземними інвестиціями. Зокрема, стаття 2 Закону України „Про режим іноземного інвестування” передбачає такі види іноземних інвестицій:

1) Іноземна валюта, яка визнається конвертованою Національним банком України; Відповідно до ст.1 Декрету Кабінету міністрів України „Про систему валютного регулювання і валютного контролю” іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України. Крім грошових знаків згаданий Декрет під іноземною валютою також розуміє банківські метали, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах. Банківські метали - це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів. Тобто, іноземними інвестиціями є не вся „іноземна валюта” в розумінні валютного законодавства України, а лише іноземні грошові знаки, які визнаються конвертованими Національним банком України.

2) Валюта України — при реінвестиціях в об’єкт первинного інвестування чи в будь-які інші об’єкти інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток (доходи). Валюта України – це грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України. При цьому банківські метали не визнаються валютним законодавством „валютою України”;

3) Будь-яке рухоме і нерухоме майно та пов’язані з ним майнові права. Визначення рухомого та нерухомого майна (речей) закріплене в Цивільному кодексі України (стаття 181).

Зокрема, до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Рухомими є речі, які можна вільно переміщувати в просторі. За загальним правилом правовий режим нерухомості, зокрема щодо реєстрації прав на такі об'єкти, поширюється на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі в силу їх високої цінності. Однак ці речі не є власне об'єктами нерухомості, оскільки в прямому розумінні слова не пов'язані із землею. Це означає, що такі об'єкти не підпадають під даний вид іноземних інвестицій.

Цивільний кодекс України у статті 191 визначає особливий вид нерухомості – підприємство як єдиний майновий комплекс. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності. Підприємство визнається нерухомістю, навіть враховуючи те, що до складу майнового комплексу входить як рухоме майно, так і майнові (і немайнові) права та обов'язки. Це означає, що будь-які правочини щодо підприємства як єдиного майнового комплексу вчиняються з дотриманням правил про нотаріальне посвідчення і державну реєстрацію.

Норма статті 191 Цивільного кодексу України є диспозитивною, що означає можливість окремих виключень з числа об'єктів, що входять до складу підприємства як єдиного майнового комплексу (наприклад, земельні ділянки у випадку з іноземними підприємствами).

Частина 4 статті 191 Цивільного кодексу України прямо передбачає, що підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів. З цієї норми випливає, що така форма здійснення іноземних інвестицій як придбання у власність діючих підприємств повинна здійснюватись саме у формі купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу.

Фізичний зв'язок об'єкта з землею є критерієм віднесення майна до нерухомості в більшості країн. За таким критерієм, як правило, виділяють три види нерухомості: земля, насадження та будівлі. Цивільний кодекс України також прямо визначає три види нерухомості, випускаючи при цьому насадження: земельні ділянки; об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення; підприємство як єдиний майновий комплекс.

4) Акції, облігації, інші цінні папери, а також корпоративні права (права власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн), виражених у конвертованій валюті;

5) Грошові вимоги та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно з

законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями. Різновидом таких грошових вимог, наприклад, є векселі та чеки, які визнаються цінними паперами. Як зазначає В.М.Косак¹, немає потреби диференціювати ці види іноземних інвестицій, та об'єднати ч.6 і ч.7 ст.2 Закону України „Про режим іноземного інвестування”. Однак такі вимоги виділені в окремий вид із встановленням особливих вимог – гарантування вимог першокласними банками і їх вартість у конвертованій валюті, підтверджена згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями. Цивільний кодекс України передбачає вимоги до правочинів про відступлення права вимоги – цесії (статті 512-519), зокрема щодо форми правочину, а також встановлює перелік видів зобов'язань, в яких заміна кредитора не дозволяється. Закон України „Про режим іноземного інвестування” висуває додаткову вимогу до такого правочину – гарантування вимог першокласним банком.

б) Будь-які права інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експертною оцінкою в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо. Відповідно до частини 1 статті 424 Цивільного кодексу України, майновими правами інтелектуальної власності є:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Частина 3 статті 424 Цивільного кодексу України закріплює, що майнові права інтелектуальної власності можуть бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом зобов'язань, використовуватись в цивільних правовідносинах. А частина 4 статті 423 Цивільного кодексу України закріплює заборону відчуження особистих немайнових прав інтелектуальної власності, до яких цивільним законодавством віднесено:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

---

¹ Косак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Львів: Центр Європи, 1999. – С.37.

Отже, не будь-які права інтелектуальної власності можуть бути іноземними інвестиціями, а лише майнові. Цивільний кодекс України у статті 1107 встановлює перелік видів договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

7) Права на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства або договорів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями;

8) Інші цінності відповідно до законодавства України.

Закон України „Про режим іноземного інвестування” підкреслює, що зазначений перелік не є вичерпним і за відсутності прямої заборони в законах України іноземні інвестиції можуть здійснюватись в інших видах.

Заборона або обмеження будь-яких видів іноземних інвестицій може впливати з обмежень оборотоздатності окремих видів майна чи встановлюватись законами, що регулюють здійснення інвестиційної діяльності в окремих формах.

Загальні правила щодо оборотоздатності закріплені в Цивільному кодексі України (стаття 178). Зокрема, за критерієм оборотоздатності об'єкти цивільних прав поділяються на: об'єкти, що обертаються вільно; обмежено оборотоздатні об'єкти; об'єкти, вилучені з обігу. Більшість об'єктів цивільних прав належать до таких, що обертаються вільно. В Україні діє загальна презумпція щодо вільного обороту об'єктів, якщо немає спеціальної вказівки закону про їх вилучення з обігу або обмеження обігу (наприклад, Закони України „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку”, „Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів” тощо).

Законами, що регулюють здійснення інвестиційної діяльності в окремих формах також встановлені певні обмеження. Наприклад, відповідно до частини 3 статті 13 Закону України „Про господарські товариства” забороняється використовувати для формування статутного фонду бюджетні кошти, кошти, отримані в кредит та під заставу. Відповідно до частини 1 статті 10 Закону України „Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)” початковий статутний фонд (капітал) корпоративного інвестиційного фонду формується за рахунок грошових коштів, державних цінних паперів, цінних паперів інших емітентів, що допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі, та об'єктів нерухомості, необхідних для забезпечення статутної діяльності.

Іноземні інвестори мають право здійснювати вищезазначені види інвестицій в певних формах. Не слід ототожнювати види та форми іноземних інвестицій, оскільки перше окреслює інвестиції в статистиці (тобто визначає які саме об'єкти можуть бути іноземними інвестиціями), а

форми – це те, яким чином певний вид інвестиції може здійснюватись. Це означає, що іноземною інвестицією слід вважати, наприклад, не участь в підприємстві, а іноземну валюту чи майно, які є внеском до статутного капіталу підприємства.

Відповідно до статті 392 Господарського кодексу України та статті 3 Закону України „Про режим іноземного інвестування” іноземні інвестиції можуть здійснюватися у таких формах:

- часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;

- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю. Придбання у власність діючих підприємств повністю повинно здійснюватись на підставі договору купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу (стаття 191 Цивільного кодексу України). Тобто для даної форми іноземних інвестицій не достатнім є придбання всіх часток чи акцій товариства, необхідно придбати підприємство повністю, що є можливим лише на підставі статті 191 Цивільного кодексу України;

- придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів; Майно не завжди придбавається саме у зв'язку з здійсненням інвестиційної діяльності. Іноземне інвестування має місце лише тоді, коли майно придбавається іноземним інвестором для його використання з метою отримання прибутку та/або досягнення соціального ефекту;

- придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;

- придбання інших майнових прав, наприклад, прав на об'єкти інтелектуальної власності, комерційна концесія тощо;

- господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції. Згідно із Законом „Про угоди про розподіл продукції” відносини, що виникають в процесі виконання пошукових робіт, розвідки та видобування корисних копалин, розподілу виробленої продукції, а також її транспортування, обробки, зберігання, переробки, використання, реалізації чи розпорядження нею іншим чином, регулюються угодою про розподіл продукції. Відповідно до цієї угоди одна сторона – Україна – доручає іншій стороні – інвестору – на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці надр та ведення інших робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на

свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати у вигляді частини прибуткової продукції (ч.1 ст.4 Закону).

- в інших формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України (розділ 5 Закону України „Про режим іноземного інвестування”).

Такі форми іноземних інвестицій як договори про розподіл продукції та договори, не пов'язані із створенням юридичної особи є особливістю українського законодавства в порівнянні із законодавством інших країн пострадянського простору¹.

---

¹ Богуславский М.М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. – М.: Издательство БЕК, 1996. - С.58.

Висновки та пропозиції

Метою даної роботи було встановлення, аналіз та пропозиції вирішення проблем цивільно-правового регулювання іноземних інвестицій в національному законодавстві України. Для досягнення поставленої мети виконано наступні завдання: опрацювання та аналіз інформації по темі; ознайомлення із досвідом інших країн щодо правового регулювання іноземних інвестицій; аналіз нового Цивільного кодексу України та інших нових актів цивільного законодавства в контексті іноземного інвестування, виявлення проблемних питань, пошук шляхів їх вирішення.

Цивільно-правове регулювання іноземних інвестицій – це здійснюване державою за допомогою цивільного права і сукупності цивільно-правових засобів упорядкування суспільних відносин, що пов'язані з іноземними інвестиціями, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток.

В даній роботі особлива увага приділяється наступним цивільно-правовим проблемам регулювання іноземних інвестицій.

1. Цивільно-правовий зміст „іноземних інвестицій”.

Такі вчені як М.Богуславський, А.Богатирьов, Г.Шварценбергер та інші, при спробах дати правове визначення іноземних інвестицій, відзначають, що іноземні інвестиції нерозривно пов'язані з такими цивільно-правовими інститутами як право власності та майно.

Аналіз чинного законодавства та наукової літератури дає змогу виділити ознаки правової категорії „іноземні інвестиції”. По-перше, це речі, майно, цінні папери, грошові кошти, результати інтелектуальної діяльності, майнові права. У зв'язку з цим видаються невдалими визначення (в тому числі й законодавче), в яких ці категорії охоплюються поняттям „цінності”. Під поняття „цінність” підпадають й ті об'єкти, які не мають відношення до іноземних інвестицій, наприклад, людина та її життя відповідно до Конституції України є найвищими соціальними цінностями тощо. Другою ознакою є вкладення інвестицій з метою отримання прибутку (доходу) чи досягнення соціального ефекту. Третя ознака – внесення інвестиції іноземним суб'єктом.

Отже, іноземні інвестиції – це майно, речі, грошові кошти, майнові права, цінні папери, об'єкти права інтелектуальної власності, вкладені їх власником –іноземним інвестором (у передбаченому законодавством України порядку та формах) в об'єкти інвестиційної діяльності на території України з метою одержання прибутку (доходу) чи досягнення соціального ефекту.

Тобто в широкому значенні іноземні інвестиції – це право власності, майно, яке використовується іноземними інвесторами на території України для отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту.

Запропоноване визначення більш повно відображає суть та зміст іноземних інвестицій.

2. Визначення меж цивільно-правового регулювання відносин, об'єктом яких є іноземні інвестиції.

Цивільний кодекс України не містить спеціальних норм, які б регулювали такий об'єкт цивільних правовідносин як іноземні інвестиції.

Загальні норми, які регулюють відносини у сфері іноземного інвестування містяться в Господарському кодексі України.

З аналізу норм цих двох кодексів випливає, що актами цивільного законодавства повинні регулюватись особисті немайнові та майнові інвестиційні відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, а актами господарського законодавства встановлюватись особливості майнових відносин в процесі організації та здійснення господарської діяльності.

Однак норми Господарського кодексу України, які регулюють відносини в сфері іноземних інвестицій, встановлюють не лише особливості майнових інвестиційних відносин, а й загальні положення про іноземні інвестиції, деякі з яких виходять за межі предмету регулювання Господарського кодексу України.

Наприклад, у статті 392 Господарського кодексу України визначені форми здійснення іноземних інвестицій. Однією із форм здійснення іноземних інвестицій є створення іноземних підприємств, або придбання у власність діючих підприємств. Створення підприємства не є господарською діяльністю і не є організаційно-господарськими відносинами (під останніми в Господарському кодексі розуміються відносини, що складаються в процесі управління господарською діяльністю – частина 6 статті 3 Господарського кодексу України).

На сьогоднішній день в Україні спеціального системного цивільно-правового регулювання відносин в сфері іноземних інвестицій не існує. Цивільно-правове регулювання відносин з приводу іноземних інвестицій здійснюється загальними нормами Цивільного кодексу України та інших актів цивільного законодавства, наприклад, Закону України „Про господарські товариства”, Закону України „Про власність” тощо.

Відсутність загальних положень про інвестиції в Цивільному кодексі України – основному акті цивільного законодавства – є явищем негативним.

Доцільним є включення до Цивільного кодексу України наступних норм, які б встановлювали загальні засади цивільно-правового регулювання наступних відносин:

- поняття, види та форми іноземних інвестицій;
- коло іноземних інвесторів, їх цивільно-правовий статус, цивільно-правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями;
- об'єкти цивільних прав іноземних інвесторів;

На нашу думку, є два шляхи включення загальних норм про інвестиції до Цивільного кодексу України. Перший – це „розкидування” загальних норм про інвестиції в главах, які регулюють конкретні інститути цивільного права (наприклад, норми про коло інвесторів та підприємства з іноземними інвестиціями можна додати до Розділу 2 Загальних положень Цивільного кодексу України шляхом включення нового Підрозділу 4 „Участь іноземних осіб у цивільних відносинах”). Другий – це введення окремої книги „Інвестиційне право”, яка б об’єднувала всі загальні норми, пов’язані з іноземними інвестиціями, які регулюються цивільним законодавством.

З Господарського кодексу України слід виключити цивільно-правові за своїм змістом норми, а залишити лише ті, які безпосередньо входять до предмету регулювання Господарського кодексу (наприклад, гарантії іноземним інвесторам, державна реєстрація інвестицій, загальний правовий режим інвестицій в Україні тощо).

3. Особливості правового статусу іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями.

Українське законодавство відносить до іноземних інвесторів юридичних осіб за критерієм їх утворення за іншим законодавством, ніж законодавство України. Такий критерій є невдалим. В міжнародній практиці більш поширеним є критерій, який застосовано в Законі України „Про зовнішньоекономічну діяльність” – постійне місцезнаходження іноземної юридичної особи.

Оскільки в Україну часто інвестують іноземні підприємства за критерієм місця їх створення, але засновниками яких є українські фізичні та юридичні особи, то актуальним є закріплення іншого критерію. Зокрема, якщо підприємство створене за законодавством іншим, ніж українське, але знаходиться під контролем резидентів України, то таке підприємство не є іноземним. Зміна критерію дозволила б не надавати пільги іноземним інвесторам з офшорних зон, засновниками яких є резиденти України.

В Господарському кодексі України та Законі України „Про режим іноземного інвестування” безпосередньо іноземними інвесторами названо фізичних та юридичних осіб, міжнародні організації, іноземні держави. Це означає, що організації, які не мають статусу юридичних осіб (деякі благодійні організації) можуть визнаватись іноземними інвесторами лише у випадках, передбачених угодами про сприяння та взаємний захист інвестицій. На наш погляд, несправедливим є позбавлення прав іноземного інвестора організацій, які не мають статусу юридичної особи, та з країною яких не укладено угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій.

В юридичній літературі висловлюється сумнів щодо доцільності включення в перелік суб’єктів іноземних інвестицій іноземних держав. Непослідовним в цьому питання є й

законодавство України. З одного боку, іноземні держави визначені як окремі іноземні інвестори, з іншого, дуже спірною є цивільно-правова правосуб'єктність держав. Законодавцві необхідно визначитись із цивільно-правовим статусом держав: або не визнавати держави суб'єктом цивільного права взагалі, або визнавати їх такими в особі їх органів.

Цивільний кодекс України не передбачає спеціальних видів чи організаційно-правових форм юридичних осіб у випадку, якщо їх співзасновником є іноземний інвестор. Особливості правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями встановлені в Господарському кодексі України, Законах України „Про інвестиційну діяльність”, „Про режим іноземного інвестування” тощо, хоча це є предметом регулювання актів цивільного законодавства, а не господарського.

Відповідно до чинного законодавства України підприємство з іноземними інвестиціями – це один з видів підприємств, які можуть створюватись у будь-яких організаційно-правових формах, іноземна інвестиція в статутному фонді якого становить не менше 10%. Зокрема, іноземний інвестор може бути одним із учасників підприємства, щодо якого не встановлено обов'язкової вимоги про створення статутного капіталу (наприклад, приватне підприємство). У цьому випадку критерій віднесення підприємства до підприємства з іноземними інвестиціями внаслідок наявності 10% іноземної інвестиції в статутному капіталі не спрацьовує.

Особливістю правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями є момент його виникнення. Юридична особа набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями не з моменту державної реєстрації, а з моменту зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства.

На нашу думку до підприємств з іноземними інвестиціями як виду слід встановити спеціальні вимоги, зокрема до статутного капіталу. По-перше, обов'язковість формування статутного капіталу для таких підприємств, незалежно від їх організаційно-правової форми. По-друге, наявність для всіх підприємств з іноземними інвестиціями мінімального розміру статутного капіталу, який виражений в Євро та є більшим від аналогічних розмірів для вітчизняних підприємств.

Іноземний інвестор може володіти часткою в статутному капіталі підприємства, яка є меншою за 10%, але надати позику цьому підприємству на значну суму на умовах цільового використання з отриманням відповідного прибутку. Такий інвестор може також передати підприємству, учасником (акціонером) якого він є майно, наприклад, у користування. Такі дії іноземного інвестора є здійсненням інвестицій, однак не в статутний капітал підприємства. Іноземні інвестиції у вигляді майна чи грошових коштів зараховуватимуться на баланс. При цьому, за умови, що частка іноземного інвестора у статутному капіталі не перевищуватиме 10%, таке підприємство не буде визнаватись підприємством з іноземними інвестиціями. З

огляду на це, доцільно ввести додатковий критерій для віднесення підприємств до підприємств з іноземними інвестиціями. Наприклад, якщо іноземна інвестиція, яка зарахована баланс підприємства становить не менше 10% активів підприємства.

Отже, цивільно-правове регулювання іноземних інвестицій здійснюється на загальних засадах та не враховує специфіки іноземних інвестицій. Багато норм, які сьогодні регулюють відносини, об'єктом яких є іноземні інвестиції, не відповідають сучасним потребам. Необхідне реформування чинного законодавства з метою вдосконалення цивільно-правового регулювання правовідносин, які виникають з приводу іноземних інвестицій.

Список використаних джерел**1. Нормативно-правові акти та законопроекти**

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - №11. – Ст.462.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40. – Ст. 356.
4. Закон України „Про власність” від 7 лютого 1991 р. № 697-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - № 20. -Ст. 249.
5. Закон України „Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 49. – Ст.682.
6. Закон України „Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 51. – Ст. 292.
7. Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - № 29. – Ст. 377.
8. Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 47. – Ст. 646.
9. Закон України „Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)” від 15 березня 2001 р. № 2299-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 21. - Ст. 103.
10. Закон України „Про концесії” від 16 липня 1999 року N 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 41. - Ст. 372.
11. Закон України „Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг” від 14 грудня 1999 року N 1286-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 3. - Ст. 21.
12. Закон України „Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” від 10 грудня 1997 р. № 710/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 15. Ст. 67.
13. Закон України "Про обіг векселів в Україні" від 5 квітня 2001 р. № 2374-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 24. - Ст. 128.
14. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 4. - Ст. 28.

15. Закон України „Про режим іноземного інвестування” від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 19. – Ст. 80.
16. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12 липня 2001 р. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 1. - Ст. 1.
17. Закон України „Про цінні папери та фондову біржу” від 18 червня 1991 р. № 1201-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 38. – Ст. 508.
18. Указ Президента України „Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України” від 7 липня 2003 р. № 580/2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. - № 129.
19. Декрет Кабінету міністрів України „Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19 лютого 1993 р. №15-93 // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 17. - Ст. 184.
20. Постанова Кабінету міністрів України „Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій” від 7 серпня 1996 р. № 928 // Урядовий кур'єр. – 1996. – 3 жовтня.
21. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку „Про затвердження Положення про облік прав власності нерезидентів на цінні папери українських емітентів” від 20 квітня 2001 р. №138 // Офіційний вісник України. – 2001. - № 24. – Ст. 1090.
22. Постанова Національного банку України „Про затвердження Положення про порядок здійснення в грошовій формі іноземних інвестицій в Україну та повернення іноземному інвестору його інвестицій, а також репатріації прибутків, доходів, інших коштів, одержаних від інвестиційної діяльності в Україні” від 14.10.2004 р. №482 // Офіційний вісник України. – 2004. - № 44. – Ст. 2918.
23. Проект Закону „Про іпотечні цінні папери” зареєстрований 16 травня 2005 р. № 7484.
24. Проект Закону „Про цінні папери та фондову біржу” зареєстрований 24 березня 2005 р. № 7247.
25. Проект Закону України „Про акціонерні товариства” зареєстрований 18 грудня 2003 р. № 3059-1.
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України „Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження” та частини першої статті 19 Закону України „Про інвестиційну діяльність” (справа про оподаткування

підприємств з іноземними інвестиціями) від 29 січня 2002 року // Вісник Конституційного суду України – 2002. - № 1. - Ст. 5.

2. Книги, статті, монографії

27. Богатырёв А. Инвестиционное право. – М.: Российское право, 1992.
28. Богуславский М.М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. – М.: Издательство БЕК, 1996. - 462 с.
29. Вареня В. Продажа акций предприятий Украины нерезиденту // Дебет-Кредит. - №10/2005 от 07.03.2005. – С.24-27.
30. Доронина Н., Семилютин Н. Правовое регулирование иностранных инвестиций в России и за рубежом. – М.: Финстатинформ, 1993.
31. Задыхайло Д.В. Инвестиционное право Украины: сборник нормативно-правовых актов с комментариями. – Х.: Эспада, 2002. – 751 с.
32. Законодавство з питань клірингової діяльності потребує вдосконалення // Цінні папери України. - №18 (256) від 15 травня 2003 року.
33. Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Львів: Центр Європи, 1999. – 244 с.
34. Макаренко Алексей. Инвестиции в уставный капитал // Юридическая практика. – 04.10.2004. – С.6-7.
35. Майер Дж., Олесневич Д. Міжнародне середовище бізнесу: Конкуренція та регулювання у глобальній економіці / Пер. з англ.. – К.: Либідь, 2002. – 703 с.
36. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.; За заг. ред. В.К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
37. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В.М.Коссака. – К.: Істина, 2004. – 976 с.
38. Омельченко А. Державне управління іноземними інвестиціями в Україні (організаційно-правові питання): Авторефер. дис. канд. юрид. наук. – К., 1996.
39. Омельченко А. Законодавство про іноземні інвестиції в системі законодавства України // Право України. – 1996. - №8. – С.14-18.
40. Пересада А.А. Інвестування: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 250 с.
41. Савостенко Т.О. Удосконалення механізму регулювання інвестиційної діяльності в Україні та її регіонах: Дисерт. на зд. ступ. канд. наук (08.02.03). – Дніпропетровський регіональний інститут державного управління, 2003

42. Самойленко Вадим. Правовий захист прямих інвестицій // Юридична газета. - №9(9). – 10 листопада 2003 року. – С.6-7.
43. Семерак О. Дочірні підприємства – як форма здійснення іноземних інвестицій // Право України. – 1998. - №3. – С.24-27.
44. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 520 с.
45. Татаренко И.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій. Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000
46. Торгівля цінними паперами: напрями вдосконалення чинного законодавства // Цінні папери України. - №8 (246) від 27 лютого 2003 року.
47. Цивільне право України: Академічний курс: У двох томах / За заг. ред. Шевченко Я.М. – Т.1. Загальна частина. – Т.2. Спеціальна частина. – К.: Концерн „Видавничий дім „Ін Юре”, 2004
48. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч./ За заг. ред. Шевченко Я.М. - К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. – Ч.1. – 690 с. – Ч.2. – 690 с.
49. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Шемшученко Ю.С. (голова редкол.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.”, 1998.
50. Corley Robert N., O. Lee Reed. The Legal Environment of Business. Seventh edition. – McGraw-Hill. Inc. – 1987. – 793 p.

3. Джерела з Інтернет

51. <http://enbv.narod.ru/> - Економіко-правова електронна бібліотека Воєводіна
52. <http://ipa.net.ua/> - веб-портал „Інвестуйте в Україну”
53. <http://www.finmarket.biz/asml/index.php> - Асоціація юристів фондового ринку
54. <http://www.kmu.gov.ua/> - офіційний урядовий портал
55. <http://www.lawyer.org.ua/> - Інтернет-видання „Юриспруденція он-лайн”
56. <http://www.ndu.gov.ua/> - Національний депозитарій України
57. <http://www.rada.gov.ua/> - офіційний веб-сайт Верховної ради України
58. <http://www.securities.org.ua/> - газета „Цінні папери України”
59. <http://www.yurpractika.com/> - газета „Юридическая практика”
60. <http://www.justinian.com.ua/> - видавництво „Юстиніан” („Юридична газета”, „Юридичний журнал”)